

UNGVÁRY KRISZTIÁN

**A MINDSZENTY-
MÍTOSZ**

ÉRTÉKEK ÉS VÁLASZTÁSOK

Bevezető

2020. október 23-án az egyébként református vallású magyar kormányfő személyesen avatta fel Zalaegerszegen a Mindszentyneum elnevezésű állami emlékközpontot. Ezzel a gesztussal, valamint megnyitó beszédével az is egyértelművé vált, hogy Mindszenty¹ József bíboros nemcsak a magyar katolikus egyház, hanem egyúttal az állami emlékezetpolitika legfontosabb 20. századi egyházi vonatkoztatási pontja. Magyarországon ugyanis egyetlen más egyházi személyt sem övezett akkora állami kultusz, mint Mindszentyt. Sőt: a bíboros ezzel az elismeréssel egy szintre került a legfontosabb magyar államférfiakkal. A Mindszenty-kultuszra elköltött milliárdok is igazolják, hogy Mindszenty helye a NER emlékezetpolitikájában Kossuth Lajos, Deák Ferenc vagy Széchenyi István mellett van. A miniszterelnök megfogalmazásában Mindszenty „a haza bölcse”, egyike „a nemzet ügyét zászlajára tűző nagy magyar egyházi embereknek”, aki „nemcsak a hit dolgaiban jelent a magyaroknak igazodási pontot, (...) lényeglátásán a hosszú, rabságban töltött

¹ Pehm József 1942 augusztusában változtatta meg nevét Mindszentyre. Ennek megfelelően ebben a kötetben az 1942 előtti események bemutatásánál én is Pehm néven szerepeltem, leszámítva a fejezetcímeket, ahol azok általános mondanivalója miatt minden esetben Mindszentyként szerepel. Azokban az esetekben, amikor a tárgykör a névváltoztatás előtti és utáni személyt érinti, Pehm/Mindszenty néven szerepeltem.

évek sem ejtettek csorbát, épp ellenkezőleg: kiélesítették”.² Szijjártó Péter külügyminiszter pedig egy Mindszenty-dokumentumokat tartalmazó kötet ajánlásában azt írta, hogy a bíborosra úgy kell emlékezni, mint „az élő magyar lelkiismeret megtestesítőjére”.³

Normális esetben az állami emlékezetpolitika mint politikai termék tudományos eredmények desztillálásával és szükségszerű egyszerűsítésével készül. Az alábbi írás ennek az emlékezetpolitikának a vizsgálatára tesz kísérletet. Mindszenty kapcsán elvileg az érdeklődő ideális helyzetben volna, hiszen a Mindszenty-szakirodalom, illetve a vele kapcsolatos forrásközlések elképesztő bőségben állnak rendelkezésre. Balogh Margit 2015-ben megjelent 1500 oldalas Mindszenty-biográfiája pedig nemcsak az ezzel kapcsolatos kutatások mérföldköve, hanem adatgazdagságában minden, Mindszentyvel kapcsolatos kutatás alapja is.⁴

Mindszenty értékelését nem könnyíti meg, hogy 1945-től egy olyan rendszer ellenpólusának nevezte ki magát, amely csakugyan teljesen vállalhatatlan volt. Az először csak leplezetten, majd egyre nyíltabban kiépülő kommunista rémuralommal szemben egészen a bebörtönzéséig ő lépett fel a leginkább látványosan. Emiatt és mártíromsága miatt óhatatlanul sokak számára példaképpé vált. A 20. századi diktatúrák tapasztalata azonban azt mutatja, hogy egyáltalán

² <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-unnepi-beszede-a-mindszentyneum-unnepi-megnyitojan/>.

³ Deák – Somorjai – Zinner: Menedékben...

⁴ Balogh: Mindszenty... A Mindszenty-irodalom kiterjedtségét illusztrálja, hogy Balogh bibliográfiájában 38 oldalon sorolja fel a forrásként felhasznált kiadványokat. Ezek részletezésétől hely hiányában eltekintek. Két szerzőt azonban mégis meg kell említenem: Somorjai Ádámot, akinek elévülhetetlen érdemei vannak a Mindszentyvel kapcsolatos forrásközlések terén, valamint Virt Lászlót, akinek Mindszenty és alternatívái című műve ehhez az íráshoz is adalékokkal szolgált.

nem mindegy, milyen filozófiai vagy ideológiai alapon történik meg egy bűnös és elnyomó rezsim elutasítása. Mindszenty mellett igen hosszú lehetne azoknak a sora, akiknél ez a filozófiai, illetve ideológiai alap sokkal kevésbé zavaros vagy kínos. A bíboros árnyéka azonban már 1948 előtt is elfedte ezeket a személyeket, ezt követően pedig a pártállam és Mindszenty paradox módon egyaránt abban lett érdekelt, hogy az antikommunizmus vezéralakja ő legyen, és ne más. Ezen szempontok miatt Mindszenty József és politikai nézetei, illetve a „mindszentyizmus” két külön történet, amely kapcsolódik ugyan egymáshoz, de egymásnak nem feleltethető meg teljes mértékben. A „mindszentyizmus” ugyanis döntően az a projekció, amelyet a bíboros személyébe vetítettek bele azok, akik a kommunizmust jobboldali alapon utasították el.

A Mindszenty-életmű kanonizálói⁵ nem tagadják, hogy hősöknek voltak problematikus megnyilvánulásai is. Véleményük szerint azonban az életművet nem csak politikatörténeti alapon kell értékelni, és a vállalhatatlan megnyilvánulásokat sem szabad kiszakítanunk korabeli kontextusukból. Emellett pedig egyoldalú, ha valaki ezeket fontosabbnak tartja, mint a hozzá köthető pozitív tetteket.

Munkámmal azt kívánom bizonyítani, hogy Mindszenty megítélése kapcsán a „problematikus” megnyilvánulások egyáltalán nem elhanyagolhatók, ellenkezőleg, az életmű meghatározó részét képezik, nem válhatnak ki a vélt vagy

⁵ Itt elsősorban a nemrég elhunyt Mészáros István, valamint Fejérvy András, Kovács Gergely, Soós Viktor Attila és Wirthné Diera Bernadett említendő meg, mint akik vállalták nyilvánosság előtt azt a feladatot, hogy legitimálják ezt a projektet. Lásd az MTVA műsorát (Ez itt a kérdés, 2022. 10. 26.), <https://www.youtube.com/watch?v=Tze791N2kas>), valamint Kovács Gergely cikkét: <https://telex.hu/velemeney/2022/10/25/mindszenty-alapitvany-velemeney-valasz-ungvary>.

MINDSZENTY JÓZSEF, 1974

valós pozitív tettekkel. A korabeli kontextusok pedig épp ezen tettek vállalhatatlanságát bizonyítják. Az az értékelés, amelyet a magyar miniszterelnök adott, semmilyen módon nem támasztható alá a tudomány eredményeivel. Kísérlet tesztek egyúttal arra is, hogy példák sorozatával bizonyítsam: Mindszenty működése nemcsak sok szempontból szerencsétlen, hanem súlyos, máig ható károkat okozott a magyar egyháznak és a magyar társadalomnak. Írásom Mindszenty emberi gyengeségeivel nem foglalkozik, és korántsem a teljesség igényével tárgyalja *politikai hibáit* – csak azokat a fontosnak ítélt kérdéseket vizsgálja, amelyek alkalmasak annak eldöntésére, hogy mennyire indokolt elhelyezni őt az állami emlékezetpolitika centrumába.⁶

Módszertani megjegyzések

Írásom nem kíván Mindszenty-életrajz lenni. Első számú célja az, hogy szembesítse az olvasót Mindszenty ítéleteivel és választásaival, illetve azokkal az ítéletekkel, amelyek Mindszenty tevékenysége kapcsán különféle tudományos igényű munkákban születtek. Így ennek az írásnak is felvállalt célja az értékelés. Azok, akik számára Mindszenty pozitív vonatkoztatási pont, feltehetően vádiratnak fogják tartani ezt a könyvet. Holott nem ez volt a szándékom. Célom az, hogy Mindszenty tetteit a kor kontextusában, más szereplőkkel összehasonlítva ítélje meg az olvasó, ismertetve azokat a körülményeket is, amelyek adott esetben magyarázzák

⁶ Nem foglalkoztam ezért jellemhibáival, valamint azokkal az esetekkel, amikor Pehm/Mindszenty másokat megalázott, megszegényített, bár Balogh monográfiája is széles csokorral kínál különféle ügyeket ilyen esetekből.